

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

[Ḥamishah Ḥumshe Torah]

‘im targum Onkelos, u-ferushe Rashi u-ve’ur ye-targum Ashkenazi

Sefer Devarim

Premsla, Yitshak Itzak ben Tsevi Hirsh

Ofenbakh, 569 [1808 oder 1809]

10

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-10244

שפטים יח יט

וְלֹא יָבֵא הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא־
דָּבָרוּ יְהוָה בְּדוֹן דְּבָרוֹ הַנְּבִיא
לֹא תִגּוֹר מִמֶּנּוּ : ס יט ח בִּי
יִכְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ אֶת־
אֲרָצוֹ וְיִרְשָׁתוֹ וְיִשְׁבַת בְּעָרֵיהֶם
וּבְבִתְיֵיהֶם : ז שְׂרֹשׁ עָרִים
תִּבְדִּיל לְךָ בְּתוֹךְ אֲרָצְךָ אֲשֶׁר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ :
ח תִּכְיֶן לְךָ הַדֶּרֶךְ וְשַׁלַּשְׁתָּ אֶת־

גבול

תרגום אשכנזי צב

אונד טריפט ניכט איין, זא
האט דער עוויגע דיועד וואָרט
ניכט געשפראַכען : דער
פראַפעט דהאט עז איין
פֿרעפֿעלמוטרה ערדאָכט ,
אונד דוא דארפֿוס דיק פֿאַר
איהם ניכט שייאן :

יט (ח) ווען דער עוויגע דיוין
גאָסט דיא פֿאַלקער

אויזראַטטען ווירד , דערען
לאַנד ער דיר איינגעבען
ווילל : דוא ווירוס זיא איין
גענאָטמען האָבען אונד אין
איהרען שטאָרטען אונד היין
ערן וואָהנען : (ז) זאָללוֹט
הווא דיר אין דעם לאַנדע ,
דאָ דער עוויגע דיוין גאָסט
דיר איינצונערומען געבען

ווירד , דרייא שטאָרטע אויזאָנדערן : (ג) דיא שטראַסען צו דענזעלבען אין גוטען
שטאָנד ועטצען : אונד

ר ש י

תרגום אונקלוס

נמור כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב בצמח
בשעת איסור הנמות כדי לגדוּכ את ישראל
הכל לפי טורף שעה וסייג הפירנה לכך כאמר
אין תשמעין : לא תגור ממטילא תמנע עמך
מללמד עליו חובה ולא תירא ליענש עליו :
יט (ג) תכין לך הדרך . מקלט מקלט הו'
כתו' על פרשת דרכים : ולשת את גבול
ארצך ויהא מתחלת הגבול עד העיר הראשונה
של עיר מקלט כשיעור מהלך שיש ממנה עד
השנייה וכן משנייה לשלישית וכן מן השלישית
עד

תחום

יט (א) ארי ישצין אלהך ית עטמין
די יי אלהך יחייב לך ית
ארעהון ומירתנן ומיתב בקרניהון
ובבתיהון : (ב) תלת קרויון תפריש לך
בנו ארעהך דיי אלהך יחייב לך
לטיחתה : (ג) שתקין לך אורחא ותתלית ית

באור

ממנו : ולא יבאו וכו' , כן הנטיח השם שכל עת שירצה לחדש מצוה או לשנות בה דבר לפי שעה ,
יקיים את דברי שמוע' ע"י אות או מופת , וכן עשה ביהושע ואלהיו שנעשו על ידיהם כפלאות
וגסים , והיתה שליחתם מבושרת ומחוקקת :

יט (ג) חכין לך הדרך , להיות הערים בעקים זיהא דרכו מוכנת ומיושנת (הראב"ע) :
ושלשה אח גבול ארצך , זיהא מתחלת הגבול עד העיר הראשונה של עיר מקלט
כשיעור מהלך שיש ממנה עד השנייה וכן משנייה לשלישית וכן מן השלישית עד הגבול השני של
ארץ

גִּבּוֹר אֶרֶץ אֲשֶׁר יִגְחִילָהּ יְהוָה
 אֶל־הַיָּד וְהָיָה לְנוֹם שְׂמֹה כָּל־
 רֵצֵחַ: וְזוֹה דְבַר הַרְצָח אֲשֶׁר־
 יִנּוֹם שְׂמֹה וְחַי אֲשֶׁר יִכָּה אֶת־
 רֵעֵהוּ בְּבַל־יִדְעַת וְהוּא לֹא־
 שָׁנָא לּוֹ מִתְמַל שְׁלֹשָׁם: הוּא אֲשֶׁר
 יָבֵא אֶת־רֵעֵהוּ בַיַּעַר לְחַטֵּב
 עֵצִים וְנִדְּחָה יָדוֹ בַּגִּרְוֹן לְכַרֵּת
 הָעֵץ וְנִשַׁל הַבְּרוֹז לְמִן־הָעֵץ
 וּמָצָא אֶת־רֵעֵהוּ וּמָת הוּא יִנּוֹם

אונד דיא גראנצע דעו לאנז
 דעו, דאז דיר דער עוונגע
 דיין גאטט צו בעזיטצע געבען
 ווירד, (דורך דזע שטארטע)
 אין דרייא גלייכע קרייזע אב
 טהיירען: דאס דער טאד
 של אגער בעקוועהם דאהין
 פליהען מאגע: (ד) זא מוס
 אכער דער טאד שלאגער בע
 שאפען זיין, דער דורך זיינע
 פלובט דאהין דאז לעבען בע
 האלטען זאלל: עה מוס זיינען
 נאכטען אומגבראכט האבן,
 אהנע פארזאטן, אהנע איהן
 פארהער געהאסט צו האבען:
 (ה) ער גערט עטווא מיט
 זיינעם נאכטען אין דעו וואלד
 ביינע צו פעללען: אונד איך

אל

דעם ער מיט דער אקוט אין דער האנד אויזהאלט דען מוס צו פאללען, פאהרט דאז
 אייזען פאם שטיהלע אב אונד טריפט דען אנדערן, דאס ער דראן שטורכט: איין
 זאלכער קאן אין איינע פאן

ר ש"י

תרגום אונקלוס

תחום אדער די יחסניגה יי אלקה ויהי
 למערוק תקן כל קטולא: (ד) גרין
 פתגם קטולא דיי מערוק לתקן ויתקין
 דיי קטולא ית חכריה בלא מדעיה והוא
 לא שני ליה מאתמלא ומקרקטוהי:
 (ה) גדי יעזל עם חכריה בחורשא
 למקץ אעין ותתמדיג גדיה בכרולא למקץ אעין וישתליף ברולא מן אעא
 וישבח לתחכריה וימות הוא יערזק
 לחרא

עד הגבול השני של ארץ ישראל: (ה) ומדחה
 ידו. כשנא להפיל הגרון על העץ ותרגומו
 ותתמדיג ידיו לשון וכשמה ידו להפיל מכת
 הגרון על העץ כי שמו הנקד (שמואל ב' ו')
 תרגם יונתן ארז מרגוהי תוריא: וכאל הנחל
 מן העץ. יש מרגוהי תוריא שמו הנחל
 מקמו ויש מהם תוריא שישל הנחל לחתיכה
 מן
 למקץ אעין ותתמדיג גדיה בכרולא למקץ אעין וישתליף ברולא מן אעא
 וישבח לתחכריה וימות הוא יערזק

באור

ארץ ישראל. (רש"י), והראב"ע פי' שתחלק הארץ לשלש, וכן תרגם המתרגם האשכנזי:
 (ד) אשר יכה, ימית וכן ת"א דיקטול, וכן בתרגום אשכנזי: מחטול שלשם, מעולם
 ובעל לה"ק כשיזכיר זמן העבר בלתי עיוולד ילך לאחור עד יום השלישי: (ה) אח, כמו עס:
 לחטב, לכרות לגזור כמו מחוטב ענין: וגרחה ידו, כשנא להפיל הגרון על העץ,
 ותרגומו ותתמדיג ידיו לשון וכשמה ידו להפיל מכת הגרון על העץ, כי שמו הנקד (שמואל
 ב' ו'), תרגם יונתן ארז מרגוהי תוריא. (רש"י), וכן תרגם המתרגם האשכנזי כשזכיר
 ידו להפיל הגרון בחוקה על העץ: ונשל, כמו וכסע, מגורת כי ישל ויתך רק זה כאל פעל
 עומד

אֶל-אֶחָת הָעָרִים הָאֵלֶּה וְחִי :
 וּפְנֵי-יַרְדֵּךָ גֵּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי
 הַרְצִיחַ כִּי יַחַם לְכַבֹּד וְהַשִּׁיגוּ
 כִּי-יִרְבֶּה הַיַּרְדֵּךְ וְהַכְּבֹדוֹ נִפְשׁ
 וְלוֹ אֵין מִשְׁפַּט־מוֹת כִּי לֹא
 שָׁנָא הוּא לֹו מִתְמוֹל שְׁלֹשׁוֹם :
 עַל-כֵּן אֲנִכִי מִצִּוְךָ לֵאמֹר
 שְׁלֹשׁ עָרִים תִּבְדִּיר לָךְ : ח וְאִם-
 יִרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת-גְּבֻלְךָ
 כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתָּךְ וְנָתַן לָךְ

פֶּאָן דִּיזְעוּן שְׁטֹאֲדִטְעוּן וְיִינַע
 פֶּלֹוֹכֵט נַעְהַמְעוּן אֹונד וְיָךְ דִּיאָו
 לַעֲבַעַן רַעֲטִמְעוּן : (ו) זְאָנוּט
 דִּירְפִטֵּע דַּעַר בְּלוֹטְרֶאֶכְעַר
 אִין דַּעַר עֵרוֹטְעוּן הִיטְצַע וְיִינַעוּ
 גַּעֲמִיטְהוּ דַּעַן טֹאֲדִשְׁלֵי אַגְעַר
 פֶּעַרְפֶּאֲלַגְעוּן : אֹונד וְזַעַן דַּעַר
 וְזַעַן לֵאֲנַג וְזַאֲרַע , אֹוּיָךְ
 אִיִּינְהֶאֲלַעַן אֹונד אֹוּמְכַרִינְגַעַן :
 דֶּא עַר דֶּאָךְ דַּעַן טֹאֲד נִיכֵט
 פֶּעַרְדִּינִט , אִינְדַּעַם עַר גַּעֲנַעַן
 דִּיא פַּעַרְזֹאָן קִינַע פֶּיִינְד =
 שְׁאֲפֵט פֶּאֲרֶדְדְעַר גַּעְהֶאֲכֵט :
 (ו) דֶּאֲרוֹם גַּעֲכַע אִיךְ דִּיר דַּעַן
 כַּעֲפַעְהַל : דֹּוא זְאֶלְלוֹט דִּיר
 דֶּרִיִּיא שְׁטֹאֲדִטְעוּן אֹוּוֹוֹזֶאָנַג
 דַּעַרְן : (ח) וְזַעַן דַּעַר עֹוּיַעַע
 דִּיִּין גֶּאָטֵט דִּיִּינַע גֶּרֶאָנְצַע עַר =

את

וְיִיטְעַרְט , וְיִיִּיא עַר דִּיִּינַעוּן פֶּאָטְעַרְן צֹוּגַעַשׁוּוֹזֶאֲרַעַן : אֹונד גִּוּבֵט דִּיר דֶּאָו

תרגום אונקלוס

לְחַדָּא טַוֶּרְקֻנִיא הָאֵלִין וְיִתְקַנִּים :
 (ו) דִּלְטֵא יִרְדוּךָ גֵּאֵל דִּטֵּא בְּתַרְקִטוּלֵא
 אַרִי יַחַם רַבִּיחַ וְיִדְבַקִינִיחַ אַרִי תִסְגִי
 אֹוֶרְתֵא וְקִטְלִינִיחַ נִפְשׁוֹלִיחַ לִית חֹוֹבַת
 דִּיִּדְבַקְטוּל אַרִי לֹא שְׁגִי הוּא לִיחַ טֹאֲתַמְלִי
 טַפְקֶרְלֶךָ לְטִיטֵר תֵּלַת קֶרוּיִן תַּפְרִישׁ לָךְ : (ח) וְאִם יִתְחַדְדַּךְ יִתְחַדְדַּךְ
 תַּחֲוִיטְךָ קִטֵּא דִי קִנִּים לְאַבְתָּךְ וְיִתַּן לָךְ

רש"י

מִן הַעֵץ הַמִּתְבַּקֵּי וְהִיא כְּתוּבָה וְהַרְגִי : (ו) מִן
 יִרְדוּךָ טֹאֵל הַדָּם לְכַךְ אִנִּי אֹוִי לְהַכִּין לָךְ
 דֶּרֶךְ וְעִרֵי מִקְלַט רַבִּי : (ח) וְאִם יִרְחִיב
 כֹּאֵשׁ נֶשֶׁב לְתַת לָךְ אֶרֶץ קִנִּי וְקִנִּי וְקִדְמוּכִי :
 (ט) וְיִסְפַּת לָךְ עוֹד שְׁלֵט . הִרִי תִשַׁע שְׁלֵט

וְיִתְחַדְדַּךְ יִתְחַדְדַּךְ : (ו) עַל-כֵּן אֲנִי
 טַפְקֶרְלֶךָ לְטִיטֵר תֵּלַת קֶרוּיִן תַּפְרִישׁ לָךְ : (ח) וְאִם יִתְחַדְדַּךְ יִתְחַדְדַּךְ

באור

עוֹמֵד , וְכַשׁ גִּוּיִם רַבִּים יוֹכֵא : (הֲרֹאֵב ע) : וְהַרְשַׁבֵּט סַכְּתָב , הַבְּרוּל הוּא הַגְּרוּן שְׁקִרוּ בְּרוּל ,
 כְּדַכְתִּיב אִם קַהֵה הַבְּרוּל , שִׁישְׁלִיךְ הַגְּרוּן חֲתִיכַת בַּקַּעַת מִן הָעֵץ , וְלַדַּעַתוֹ וְכַשׁ פַּעַל יוֹכֵא
 וְעִנִּיטוּ כִךְ הוּא וְכַשׁ הַבְּרוּל מִן הָעֵץ כְּלוּמַר שֶׁהַגְּרוּן יִבְקַע הָעֵץ וְיִגְזֹור מִמֵּנִי , וְאוֹתוֹ חֲלַק הָעֵץ
 הַגְּזֹור יוֹכֵא אֶת רַעֲבוֹ : וְאוֹלַם הַמִּתְרַגַּם הַאֲשַׁכְּנוּ תַּרְגַּם כְּדַעַת הֲרֹאֵב ע , וְכִי מִרְבּוֹתִינוּ
 שְׁאִמְרוּ כַּשֵּׁמַע הַבְּרוּל מִקְתוֹ : וְסַצֵּא , הַבְּרוּל שְׁכַשְׁמַט : (ו) גֵּאֵל הַדָּם , כֹּל גֵּאֵל תּוֹבַע
 מִחֲבִירוֹ דַּכֵּר שִׁישׁ לוֹ זְכוּת עֲלָיו . אִם יִגְאֵלְךָ טוֹב יִגְאֵל (רוֹת ג' י"ג) , אִם יִתְבַּע מִיָּד הַיְיִבִּים
 וְהַיְיִבוֹת זְכוּת שִׁישׁ לוֹ עֲלֶיךָ לְפִי שֶׁאֵת הַיִּיב נִשְׂאָ לְאַחַד מִשְׁפַּחְתוֹ . אוֹ דְדוֹ אוֹ בֵן דְדוֹ יִגְאֵלוּ
 זְכוּת שִׁישׁ לוֹ עֲלָיו , לְפִי שֶׁהוּא מִשְׁפַּחְתוֹ הוּא תּוֹבַע אוֹתוֹ מִיָּד , וְלִכֵּן לֹא כֹאמֵר אִם אִישׁ אַחֵר
 יִגְאֵלְכֶם כִּי אֵין לְאַחֵר זְכוּת עֲלָיו יוֹתֵר מִיָּד : וְכֵן כֹּאן קְרוּבוֹ שֶׁל הַרוּג תּוֹבַע אֶת דְּמוּ מִיד הַהוּרָג
 זְכוּת שִׁישׁ לוֹ עֲלָיו יוֹתֵר מִזְּלוֹתוֹ : וְהַכְּהוֹ נִפְשׁ , דֶּרֶךְ קִצְרָה וְהַכְּהוֹ מִכַּת כַּפֵּשׁ בְּמִקּוֹם אֶתְנַא
 נַכְשׁוֹ : (הֲרֹאֵב ע) : (ח) וְאִם יִרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ , כֹּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְתַת לָךְ אֶרֶץ קִנִּי , קִטֵּא ,
 וְקִדְמוּכִי : (רַש"י) , חֵן מִשְׁכַּנְהָ עַמּוּמִים שֶׁהִנְטִישׁ לְתַת לְהַם מִיד כְּטוֹאֵם אֶל הָאֶרֶץ : (י) דָּם

נקי

את כל הארץ אשר דבר
 לתת לאבתך: ט כי רתשמור
 את כל המצוה הזאת לעשתה
 אשר אנכי מצוה היום לאהבה
 את יהוה אלהיך ורגל כת
 בדרכיו כל הימים ויספת לך
 עוד שלש ערים על השלש
 האלה: י ורא ישפך דם נקי
 בקרב ארצה אשר יהוה אלהיך
 נתן לך נחלה והיה עליך
 דמים: פ

ראו נאנצע לאנד איין , ראו
 ער דיינען פאטערן צו געבען
 פערשפראכען : (ט) ווען דוא
 נעמליך דאז געכאטה גענויא
 בעאכאכטעזט , ראו איד דיר
 יעצט געבע : דען עוויגן דיינען
 גאטט צו ליבען אונד יעדער
 צייט אין זיינען וועגן צו וואגן
 דעלן : זא זאללום דוא נאך
 דרייא שטארטע צו דיזען
 דרייאן הינצוטהון : (י) דא
 מיט אין דעם לאנדע , וועלכען
 דער עוויגע דין גאטט דיר
 צום ערבנטע גיכט , קיין און
 שולדיג בלוט פערגאסען
 ווערדע : אונד דאדורך בלוט
 שולד אויף דין קאממע :
 (יא) טראגט אבער יעמאנד
 האס ווידער זיינען נאכזטען ,
 לויארט איהם אויף , פאללט
 איבער איהן הער אונד

יא וכי יהיה איש שנא לרעהו
 וארב לו וקם עליו והכהו נפש

איש שנוא לרעהו וארב לו וקם עליו והכהו נפש

וטת

תרגום אונקלוס

רש"י

יתכל ארעא די טליל לטתן
 לאבתך : (ט) ארי תטר יתכל
 תפקדתא דרא לטעבדה די אנא
 טפקיד לך יוטא דין לטרתם יתני
 אלקה ולטהך באורחן דתקנוד
 לרעהו

שבעה הירדן ושלש שבארן כנען ושלש לעתיד
 לבא : (יא) וכי יהי איש שנא לרעהו ע"י
 שנאתו הוא בא לידי וארב לו מכאן אמרו עבר
 אדם על מצוה קלה סופו לעבור על מצוה
 חמורה לפי שעבר על לא תשנא סופו לבא לידי
 שפיכות דמים לכך נאמר כי יהי איש שנא
 לרעהו

קרטוהי כל יוטא ותוסיף לך עוד תלת קרניו על תלת אליו : (י) ולא
 ישתפך דם וכאי בגו ארעה דיי אלקה יתיב לך אחסנא ויחי עלך חובת
 דין דקטור : (יא) נארי יהי גבר שני דתכריה ויכטן ליה ויקים עלוהי ויקטלניה
 נפש

ויטות

באור

נקי , דם של נקי : דמים , תביעת דמים , וכן תרגם אונקלוס ומתרגם אשכנזי : (יא) וכי
 יהיה איש שנא לרעהו , על ידי שנאתו הוא בא לידי וארב לו , מכאן אמרו עבר אדם על
 מצוה קלה סופו לעבור על מצוה חמורה , לפי שעבר על לא תשנא סופו לבא לידי שפיכות
 דמים

דמים

שפטים יט

תרגום אשכנזי צר

וּמֹת וְנָס אֶל־אֶחָת הָעָרִים הָאֵלֶּ:
יב וְשִׁלְחוּ זִקְנֵי עִירוֹ וְלָקְחוּ אֹתוֹ
כִּשְׁם וְנָתְנוּ אֹתוֹ בְּיַד גֹּאֲלֵ הַדָּם
וּמֹת: יג לֹא־תִחַס עֵינֶךָ עָלָיו
וּבְעֶרְתָּ דַם־הַנֶּקִי מִיִּשְׂרָאֵל

אונר ברינגט איהן אום : אונר
פֿרֿליהט אין איינע דיוער
שטאָרטע: (יב) זאָ זאָל־לען
דיא אָלטעזטן ווינער שטאָרט
הינשיקען, איהן פֿאָן דאָ אָב־
האָלען לאָסען: אונר דעם
בלוטראָבער אין דיא האַנדע
ליפֿערן: (יג) דואַ מוסט
זיינער ניכט שאַנען: זאָנדרען
ישׂראל פֿאָן פֿערגיסונג און־
זאָ

וטוב

שולדיגען בלוטו רייניגען,

תרגום אונקלוס

רש"י

וימות ויערוק לתרא טו־קרניא
האלו־יניו־שלחון סבי קרתייה וינדברון
יתיה כמתן ויטסרון יתיה ביד גאל
דקיא וימות: (יג) לא־תחוס עינך עלותי
ותפלי אשרי־דם־זכאי מישראל
וייטב

לרעהו וגומר שהיה לו לכתוב וכי יקום איש
וארב לרעהו והכהו נפש: (יג) לא תחוס
עיניך שלא תאמר הראשון כבר נהרג למה
אתו הורגים את זה ומחאו שני ישראלים
הרוגים

באור

דמיוס * (רש"י): (יב) ונחנו אותו ביד גאל הדם, כבר בארנו בפ' ואלה מסעי שפסות
הכתוב כמו שאמרו רז"ל בתפלה אחד שנג ואחד מויד גולה: כי כל עוד שלא הורגנו בני
הדם להיות כל זכותם ודיניהם מסור ביד ב"ד, היו הקרובים וגואלי הנרצח רודפים אחרי
הרוצח ותובעים ממנו את דם הנהרג, וכן הדבר נהוג בכל האומות הקדומות, אשר שמענו
את שמעם: ויחאו מזה תקלות רבות ואפיקת דם נקי, כי גואל הדם בחוס לבבו על מיתת
קרובו לא יתן על לב להבחין בין שנג למויד: לכן נותה התורה להגיל את הרוצח מיד גואל
הדם, טרם עמדו למשפט, להכין ערי מקלט, והי' כל מכה נפש בין שנג בין מויד יטם
שמה ויגבל: אחרי כן ישלחו ב"ד ויקחו אותו משמה להעמידו למשפט, וישפטו בין הרוצח
והגואל, ואם ימלאו שבטגה הרג, ישיבו אותו אל עיר מקלטו: ואם במויד רצח, ימסרו
אותו ביד הגואל, והוא ינקום את נקמתו מוט, כן משמע מפסות הכתובים בפ' ההיא,
והו מה שאמר הכתוב במקום הזה ונתנו אותו ביד גואל הדם ומת, שהגואל ימיתו, כאשר
כפל שם גואל הדם הוא ימית את הרוצח (במדבר ל"ה י"ט, כ'): כן היה הדבר בתפלה,
ואולם אחרי כן ראו שטוב להם למסור כל דיני מיתה וגאולת הדם ביד השופטים, ונתנו בני
הדם מעט לרוחם, לבלתי שלוח ידם במכה נפש, טרם יבררו ב"ד השנג הוא אם מויד? ולא
הונדך עוד ההרג לגלות מיד, כי גואל הדם שמר לו את הדבר, עד עמדו למשפט, ומיד
כשהרג לקטוהו ב"ד ושפטוהו, ואם בשנג הרג שלחוהו אל אחת מערי מקלט וסי, ואם מויד
הי', ב"ד ימיתוהו: ולזה דקדקו רז"ל לומר, בתפלה אחד שנג ואחד מויד גולה: (יג) לא
החוס עינך עליו, שלא תאמר הראשון כבר נהרג, למה את הורגין את זה, וכמחא שני
ישראלים הרוגים? (ספרי): דם הנקי, שפיקת דם הנקי, וכן ת"א: ולכ"ז נקי הוא תואר
לדם, ואולם בעבור שלא אמר הדם הנקי, משמע שהוא סמוך, דם של נקי, ויהיה טעם
דם כענין והי' עליך דמיוס, שפי' תביעת או טוב דמיוס, אף כאן פי' חובת דם של נקי הנהרג: לא

וא ויירד עו דיר וואהלגעהן :
 (יד) אין דעם ערבגוטע, דאָז
 דוא אין דעם לאַנדע, וועלכען
 דער עוויגע דיין גאָטט דיר
 איינצונעהמען גיבט, בעוויצען
 ווירט, וואָלל'זט דוא דיא
 גראַנצען דיינען גאָבאָרו,
 דיא פֿאָן דען אלטען געצאָגען
 וואָרדען, ניכט פֿאָן דער
 שטעללע דיקען : (טו) איין
 איינציגער צייגע וואָלל ניכט
 גירטיג זיין ווידער איינע
 פערזאָן, דאָז פֿערברעכען
 אָדער דיא זינדע מאַג זיין פֿאָן
 וועלכער אַרט מאַן וואָללע :
 דורך דיא אויזאָגע צווייאַר
 אָדער דרייאַר צייגען מוס דיא זאָכע
 בעקראַפֿטיגט ווערדען : (טז) ווען
 איין

ומזב לך : ס ששי יד לא תסיג
 גבול רעה אשר גבלו ראשנים
 בנחלתך אשר תנחל בארץ
 אשר יהיה אלהיה נתן לך
 לרשתה : ס טו לא יקום עד
 אחד באיש לכל עון ולכר
 חטאת בכל חטא אשר יחטא
 על פי י שני עדים או על פי
 שלשה עדים יקום דבר : טז כ"י

יקום

איין

תרגום אונקלוס

רש"י

וייטב לך : (יד) לא תשיגי תחומא
 דחברך די תחומי קדמאי באחסנתך
 די תחסן בארעא די יי אלהך יחייב
 לך לטיירתה : (טו) לא יקום סהיד
 חד בגברא לכל עון ולכל חובין
 בקלחט די יחטי על מימר תרין
 סהדין או על מימר תלתא סהדין
 יתקים פתגמא : (טז) ארי יקום

הרוגים : (יד) לא תסיג גבול לשון נסוגו
 אחור (ישעיה מ"ב) שמחזיר סימן חלוקת
 הקרקע לאחור לתוך שדה חבירו למען הרחיב
 את שלוהלא כבר נאמר לא תגזול מה תלמוד
 לומר לא תסיג למד על העוקר תחום חברו
 שעובר בשני לאוין יכול אף בחופה לארץ תלמוד
 לומר בנחלתך אשר תנחל וגו' בארץ ישראל
 עובר בשני לאוין ובחופה לארץ אינו עובר לא
 משום לא תגזול : (טו) עד אחד זה דכה
 אב כל עד שבתורה שניש אלא אם כן פרע לך
 צו אחד : לכל עון ולכל חטאת להיו' חברו
 בעכש על עדותו לא עוכש גוף ולא עוכש ממון
 אבל קס הוא לשבועה. אמר לחברו תן לי מנה שהלוייתך אמר לו אין לך בידי כלום ועד אחד
 מעיד שיש לו חייב להשבע לו : על פי שני עדים ולא שיכתבו עדותם באגרת וישאלו
 לבית דין ולא שיעמיד תורגמן בין העדים ובין

באור

(יד) לא תסיג, כמו נסוגו אחור, עומדיך את המזכר אחור להרחיב את שדהו מכמות שגבלו
 אותו ראשונים (רש"י ורשב"ם) : בנחלתך אשר תנחל בארץ, הסנת גבול אף בחופה
 לארץ אסור אלא שדבר הכתוב בהווה לפי שהם באים לרשת את ארץ ישראל : (טו) לא יקום
 עד אחד, לא יהיו דבריו קיימים שיחזרו דין על ידם, לכל עון ולכל חטאת, להיו' חבירו
 בעכש על עדותו, לא עוכש גוף, ולא עוכש ממון, אבל קס הוא לשבועה (ספרי) : על פי,
 ולא שיכתבו עדותן, ולא שיעמוד תורגמן בין העדים והדיינים (גיטין ע"א) : (טז) עד חטא,
 על

יָקוּם עַד-חַמֶּס בְּאִישׁ לַעֲנוּתוֹ
 בּוֹסְרָה: י וְעַמְדוֹ שְׁנֵי-הָאֲנָשִׁים
 אֲשֶׁר-לָהֶם הַרְיֵב לְפָנָי יְהוָה
 לְפָנָי הַכֹּהֲנִים וְהַשְּׁפָטִים אֲשֶׁר
 יִהְיוּ בַיָּמִים הַהֵם: יח וּדְרָשׁוּ
 הַשְּׁפָטִים הַיָּטֵב וְהִנֵּה עַד-שֶׁקֶר
 הַיָּעַד שֶׁקֶר עֲנָה בְּאֲחִיו:
 יט וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם
 לַעֲשׂוֹת

אין פאלשער צייגע ווידער
 יעמאנד אויפגעקאממען:
 איהן איינער איבערטערעטונג
 צו בעשולדיגען: (יז) זא זאל=
 לען ביידע מאַנער, דיא דען
 רעכטזשטרייט האַבען, פֿאַר
 דעם עוויגען שטעהן: נעמליך
 פֿאַר דען פּרויטערן אונד
 ריכטערן, דיא אַלודען זיין
 ווערדען: (יח) דיא ריכטער
 זאללען גענויא אונטערזוכען:
 ווען דער צייגע פֿאַלש אױס=
 געזאגט אונד ווידער זיינען
 ברודער פֿאַלשען צייגנים גע=
 געבען: (יט) זא זאללט איהר
 איהם טהון, וואו ער
 זיינעם

תרגום אונקלוס

רש"י

יָקוּם סְהִיד-שֶׁקֶר בְּנֶכֶד לְאַסְתָּרָא בִּיה
 סְטִיָּא: (יז) וַיִּקְוִמוּן תַּרְוִין גְּבָרִין דִּי-
 לְהוֹן דִּינָא קְדָם-יְיָ קְדָם-בְּהַנְיָא וְדִינָא
 דִּי יְהוֹן בִּיּוֹמָיָא הָאִינּוּן: (יח) וַיִּתְּבַעוּ
 דִּינָא יָאוּת וְהָא סְהִיד-שֶׁקֶרָא סְהִידָא
 שֶׁקֶרָא אֲסָחִיד בְּאֲחִוּי: (יט) וַתַּעֲבְדוּן
 לִיה בְּמָא דִּי הֲשִׁיב לַמַּעֲבַד
 כִּיךְ אַתָּה לְנַהוּג צו סְבּוּד: (יח) וּדְרָשׁוּ הַשְּׁפָטִים הַיָּטֵב ע"פ הַמּוֹמִיין אֹתָם שְׂבֻדָּקִים
 וְחֻקְרֵי אֵת הַבְּאִי לְהַזִּימַם בְּדַרְשֵׁיהּ וּבַמְקִירָה: וְהִנֵּה עַד שֶׁקֶר. כָּל מִקּוֹם שֶׁנֶּאֱמַר עַד צִשְׁנִים
 הַכְּתוּב מִדְּבַר: (יט) כַּאֲשֶׁר זָמַם. וְלֹא כַּאֲשֶׁר עָשָׂה מִכָּאן אֲמָרוּ הֲרֵגוּ אֵין כַּהֲרִיגִין: לַעֲשׂוֹת
 לְאֲחִיו

הדיינים: (טז) לענות צו סרה * דבר שאינו
 שהוסר העד הזה מכל העדות הזאת כינד
 שאמרו להם והלא עמנו הייתם אותו היום
 במקום פלוני: (יז) ועמדו שני האנשים *
 בעדים הכתוב מדבר ולמד שאין עדות צנאים
 ולמד שצריכין להעיד עדותן מעומד: אשר
 להם הריב * אלו בעלי הדין: לפני ה' * יהי
 דומה להם כאלו עומדין לפני המקום שנאמר
 בקרב אלהים ישפוט (תהלים פ"ג): אשר
 יהיו בימים ההם * יפתח בדורו כשמואל בדורו
 כריך אתה לנהוג צו סבוד: (יח) ודרשו השפטים היטב * ע"פ המומיין אותם שבדקים
 וחוקרי את הבאי להזימם בדרישה ובמקירה: והנה עד שקר. כל מקום שנאמר עד צנאים
 הכתוב מדבר: (יט) כאשר זמם * ולא כאשר עשה מכאן אמרו הרגו אין כהרגין: לעשות
 לאחיו

באור

על שם סופו: (יז) שני האנשים, כמשמעו אשר להם הריב, ובדרשה בעדים הכתוב
 מדבר: (יח) עד שקר הער, העד כמות שהוא, דהיינו עד שקר: שקר ענה באחיו,
 לא די שהעיד שקר לא שהעיד שקר באחיו: (יט) זמם, חשב בלבו: ואמרו רז"ל כאשר זמם
 ולא כאשר עשה, מכאן אמרו הרגו אינן כהרגין (מכות ח') ועקר הדבר לפי שעדים זוממין
 מדוש הוא, ואין לך בו אלא מה שעדשה התורה צפי', כאשר זמם, ואין לך לדון בק"ו
 שיהרגו אם עשו, כי אולי לא נתן לכפרה: והמפרשים נתנו טעם לדבר, לפי שהמשפט
 לאלהים הוא, ואין ראוי לחשוב שמה שעשה צ"ד אחרי הסקירה והדרישה, הי' בטעות,
 לבד מהנוק הגדול והקלוקל שיצא מזה לכללות האומה, שיאמרו כל העם שצ"ד הרג שלא כריך
 וספק דם נקי, אבל ראוי לחשוב שאותו שמת הי' ראוי לאותו מיתה, והעדים שהעידו עליו
 גדקו בדבריהם, כי מאי חזית דסמכית אהני, סמוך אהני: אבל כאשר זממו הזוממין
 לעשות

לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבְעֵרַת הָרֵעַ
 מִקְרִבָּה: * וְהַנְּשָׂאִים יִשְׁמְעוּ
 וַיֵּרְאוּ וְלֹא יִסְפוּ לַעֲשׂוֹת עוֹד
 בְּדַבַּר הָרֵעַ הַזֶּה בְּקִרְבָּה:
 כֹּה וְלֹא תַחֹם עֵינֶךָ נַפֶּשׁ בְּנַפֶּשׁ
 עֵין בְּעֵין שֵׁן בְּשֵׁן יָד בְּיָד רֶגֶל
 בְּרֶגֶל: * ס כ א כִּי־תֵצֵא
 לְמַלְחָמָה עַל־אִיבֶךָ וּרְאִיתָ סוֹס
 וּרְכַב עִם רֶב מִמֶּךָ לֹא תִירָא
 מֵהֶם כִּי־יְהוּהוּ אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ

וינעם ברודער צו טהון, דען
 אַנשלאג געהאַבט, אונד דען
 באַזעוויכט אַזוי אַזיך וועג-
 שאַפֿען: (כ) דאַמיט דו-
 איכריגען עז דהאַרען, זיך
 פֿירכטען: אונד ניכט טעהר
 דערגלייכען באַזע דינגע פֿאַר-
 געהמען מאַגען ביי-א דיר:
 (כא) דוא מוסט ניכט פֿער-
 שאַגען: דען לעבען געהאַרט
 פֿיר לעבען, אויגע פֿיר אויגע,
 צאַהן פֿיר צאַהן, האַנד פֿיר
 האַנד, פֿוס פֿיר פֿוס:
 כ (א) ווען דוא געגען דייע
 פֿיינדע צו פֿעלדע
 ציהענט אונד זיהענט ראַס
 אונד וואַגען אויגען פֿאַלקען
 דאַן צאַר־רייכער איזט אַלן
 דוא, זאָ פֿירכטע דיך ניכט פֿאַר איהגען: דען דער עוויגע דיין גאַטט, דער

המעלך

דער עוויגע דיין גאַטט, דער

תרגום אונקלוס

רשי

לְטַעֲבַר לְאַחֵיהֶי וּתְפַלִּי עִבֵּד דְּבִישׁ
 טְבִיגָה: * (פ) וְדִישׁתְּאַרְוֹן יִשְׁמְעוּן
 וַיִּרְחֲלוּן וְלֹא יִסְפוּן לְטַעֲבַר עוֹד
 כְּפִתְגָמָא בִישָׁא תְדִין בִּיגָה: * (כא) וְלֹא
 תַחֹם עֵינֶךָ גַּפְשָׁא חֲלַף־נַפְשָׁא עֵינָא
 חֲלַף עֵינָא שְׁנָא חֲלַף שְׁנָא וַיֵּרָא חֲלַף
 וַיֵּרָא רֶגֶל חֲלַף־רֶגֶלָא:
 כ (א) אַרִי תְפוּק לְאַנְחָא קְרָבָא עַל־
 בְּעַל־יַדְּכֶךָ וּתְחִוִי סוּסוֹן וּרְתִיבִין עִם
 סִגִי טַגְדָּא לֹא תִרְחַל טְנַהוּזִין אַרִי * אֱלֹהֶיךָ
 טְטַרִיחָה *
 כְּסַעֲרָה

לאַחיו * מה תלמוד לומר לאחיו למד על זוממי
 בת כהן כזאה שאיך כזריכה אלא כמיתת
 הבעל שהיא כחכך כזאמר היא כזאש כזרף
 היא ולא כזעלה לכך כזאמר כאן לאחיו כזאש
 זמס לעשות לאחיו ולא כזאש זמס לעשות
 לאחותיו אכל ככל שאר מיתו' הזוה הכתו' אשה
 לאיש וזוממי אשה כזרגין כזוממי איש כגון
 שהעידוה שהרגה את הנפש שחללה את השבת
 כזרגין כמיתה שלא מיעט כאן אחותו אלא
 כזקום איש לקיים בתן הזוה כמיתת הבעל:
 (כ) ישמש ויראו * מכאן שזריכין הכרזה איש
 פלוני ופלוני כזרגין על שהזשו כבית ד'
 (כא) עין בעין * ממון וכן אן כזאן וגו':
 כ (א) כי תנא למלחמה * כזק הכתוב
 יציאת מלחמה לכאן לומר לך שאין
 מחוסר אכר יונא למלחמה * ד"א לומר לך אש
 עשית

באור

לעשות, ויכרזו עליכם שהם שומתין על שנקאו להטעות את האופטים, יראה צוה חריכות
 הדיינים להוציא דין אמת לאמתו, ויהי' מראש על פני כל העם, למען לא יוסיפו לעשות
 וגו' (ר' חסדאי ור' אב'): (כא) ולא תחום, אל תאמר כיון שלא יצאה עדותם אל הבעל,
 למה יענשו? אל תעשה כן: גפוש בגפוש, אש זמס להרגו כזרפס, זומת: עין בעין וגו', אש
 רנה